

se calificare possit. Ligna usta utilia sunt; nam relinguunt prunas, quae usui sunt hominibus; at tui astrologi nihil prunarum sunt relicturi; nam exurentur et redigentur in cineres. Significatur ergo hic extrema vastitas, plenaque concrematio Babylonis. Ita Hugo, Vatablus, Forerius, Adams (4).

Septuaginta vertunt, *quæ habes carbones ignis, sedebis super eos*, q. d. Astrologi qui fuerint faces et carbones, qui te succederint, fuerint causa tui excidi et incendi: quia ergo eis eredisti, *sedebis super eos*, id est cum iis comburoris. Notat S. Hieronimus ignem hunc utilitatem fuisse Babyloniam, quam fuerunt magi, quia, inquit, « hic eos per poenas et supplicia ad penitentiam provocat: illi per errorem ducunt ad superbium. »

NON SUNT PRÆNE QUBIS CALEFIANT, — non astrologi et angues: hos enim dixit junus combustos; sed homines, puta vicini, tū enim calefiant, more Hebreo impersonaliter sumuntur.

(1) Notandum est hic cum Jahn, quod cubilia et patachia huiusmodi fenestræ ad austrum conversa erant, ut in apice essent; tomores ea nibilioribus calificabant vel carbonibus candidioribus, vel igni in incio vel ob accenso, quæ foveæ ad idipsum in medioterio pavimentum parvata. Imponebatur, velut et tabernaculum in Oriente mos est, ubi nonnunquam ignis in hac ipsa quoque fovea existat; fumis per fenestras extum queritur. Jerom. xxxvi, 22; Isai. xliv, 16; xlvi, 14. (Archæol. Bibl. part. I, cap. xvii, 11 et 15.)

CAPUT QUADRAGESIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prædictus Deus Iudeorum ob peccata captivitatem Babyloniam, inde liberationem, quod nō idola, nec quisquam alius ante haec eis prædixerat, indequè probat se esse Deum, non idola. Unde, vers. 12, ad sui agnitionem et cultum eos revocat. Tertio, vers. 17, docet se esse consiliarium et gubernatorium Israhel, sed ejus culpa accidisse, quod in hostian manus, aliasque calamitates incidit, eo quod suis consiliis non pruerit. Denique, vers. 20, letum e Babylone redditum, ad eumque captivos excitat (1).

1. Audite haec domus Jacob, qui vocamini nomine Israel, et de aquis Juda existis, qui jubaris in nomine Domini, et Dei Israel recordamini non in veritate, neque in justitia. 2. De civitate enim sancta vocati sunt, et super Deum Israel constabili sunt: Dominus exercituum

(1) Quam utilitatem deberent Iudei habere, inquit Forerius, tam ex consideratione liberationis Babyloniam, quam ex istarum rerum predictione, aperit Dominus per Prophetam, viam parat ad aperturam de Christo vaticiniam.

Primo, captat attentionem, eos ad quos loquebatur graphicæ depingens, et vehementer illos objugans, quod licet professione et rito externo videbentur sectari veram religionem, verumque Deum agnoscores, eique immiti, magna tarren ex parte animo esseut ab illo alieno, atque ad idolorum cultum et superstitiones nefandas propenso,

1, 2.

Secundo, revocat in memoriam predictionem malorum & Deo factam, ad frangendam apostatarum obstinatio-

15. NEGOTIATORUM TUL. — Ha vocat astrologos, quod ex sua divinatione lucrum et quostum facerent, de qualibus ait Cicero, oral. 4 in Verem: « Novus astrologus, qui non tam eccl. rationem, quam celati argenti diceret. Hi ergo in via sua, » id est in arte et divinatione sua, « erraverunt: » quia falso prospera predixerunt Babylonii, ejusque excidium prescire et amoliri non posuerunt. Idque « ab adolescentia tua, » quia haec ares in te, o Babylon! et tecum quasi nata fuit.

Alii proprie accipiunt « negotiatores, » quasi significet eos, auditio adventus Persarum, urbem deseruisse, et ad alia emporia dispersos fuisse. Illi qui te ad opes hasce provixerunt a tui exordio, jam fugient, alii in Orientem, alii in Occidentem, neque te juvabunt. Ita Vatablus. Simile de mercatoribus Babylonem deserventibus, ejusque excidium lugentibus, habet S. Joannes, Apoc. cap. xviii, 11 et 15.

Forerius pro in via sua verit, in transitu suo, siue explicat, q. d. Sicut negotiatores, qui in quovis transitu, id est commutatione mercium, sive in quovis contractu et cambio jacturam patenter, deciperentur et errarent; malo aliquo genio impulsi, aut infasto sidere dicterunt negotiacioni inuidib: ita tui astrologi qui in quovis transitu astrorum, supplicatione, applicatione, consilio et divinatione tua decepti, et se te perdidissent. Nam et Cicero doct Chaldeos obseruasse trajectiones et motiones stellarum.

nomen ejus. 3. Priora ex tunc annuntiavi, et ex ore meo exierunt, et auditæ feci ea: repentes operatus sum, et venerunt. 4. Scivi enim quia durus es tu, et nervus ferreus cervix tua, et frons tua area. 5. Predixi tibi ex tunc: antequam venirent indicavi tibi, ne forte dices: Idola mea fecerunt haec, et sculpilia mea et conflatilia mandaverunt ista. 6. Quæ audisti, vide omnia: vos autem non annuntiasti? Auditæ feci illi nova ex tunc, et conservata sunt quæ nescis: 7. nunc creata sunt, et non ex tunc: et ante diem, et non audisti ea, ne forte dicas: Ecce ego cognovi ea. 8. Neque audisti, neque cognovisti, neque ex tunc aperta est auris tua: scivi enim quia pravaricatis pravaricaberis, et transgressorēs ex interno vocavi te. 9. Propterea nomen meum longe faciam furorem meum: et laude mea infernatio te, ne interreas. 10. Ecce excoxi te, sed nou quisi arguentum, ciegi te in camino pauperis. 11. Propter me, propter me faciam, ut non Elaspher: et gloriam meam alteri non dabo. 12. Audi me, Jacob et Israel, quem ego voco: ego ipse, ego primus, et ego novissimus. 13. Manus quoque mea fundavit terram, et dextera mea inuenta est celos: ego vocabo eos, et stabilit simul. 14. Congregamini, omnes vos, et audiote: quis de eis annuntiavit haec? Dominus crelexit eum, faciet voluntate suam in Babylonie, et brachium suum in Chaldaea. 15. Ego, ex locutus sum, et vocavi eum: adduxi eum, et directa est via ejus. 16. Accedit ad me, et audite hoc: non a principio in abscondito locutus sum; ex tempore antequam fieret, ibi eram: et nunc Dominus Deus misit me, et spiritus ejus. 17. Hec dicit Dominus redemptor tuus sanctus Israel: Ego Dominus Deus tuus docens te utilia, gubernans te in via, qua ambulas. 18. Utinam attendisses mandata mea! facta fuisset sicut flumen pax tua, et justitia tua sicut gurgites maris: 19. et fuisset quasi arena semen tuum, et stirps uteri tui ut lapilli ejus: non interasset, et non fuisset attritum nomen ejus a facie mea. 20. Egredimini de Babylone, exiye a Chaldaea, in voce exultationis annuntiate: auditum facite hoc, et efferte illud usque ad extremam terram. Dicite: Redemit Dominus servum suum Jacob. 21. Non siturunt in deserto, cum educeret eos: aquam de petra produxit eis, et scidit petram, et fluxerunt aquæ. 22. Non est pax impiis, dicit Dominus.

1. QUI VOCAMINI NOMINE ISRAEL, — q. d. Qui inane tantum nomen Israels portatis, quique gloriamini Israele patre, tanquam ejus filii et posteri, cum ab ejus religione, sinceritate et sanctitate sitis degeneres. Ille enim Deum verum constanter et sancte ad mortem usque coluit; vos ad idola sacrilegè recipistis et declinatis. Estis ergo piti Israelitæ, non hypocritæ, estis semen Chanaan, non Judæi, non Israel.

ET DE AQUIS JUDA EXISTIS. — Id est, ut Chaldaeus, qui in stirpe Juda existis. Aquæ vocal scaturiginem et sobolem. Est metaphora, a fontibus et rivis: Jacob enim fuit quasi fons, ex quo duodecim rivi, id est duodecim Patriarchæ et tribus, fluxerunt. Sed Judei ex nobilissimo rivo, puta ex Juda, descendenterunt. Sic dicitur Psalm. lxvii, 27: « In ecclesiis benedicite Deo Domino, de fontibus Israel, » id est vos qui de fontibus, id est

3. Quinto, sua in Judeo beneficia, tum olim collata, tum etiam si parciunt, amplificanda commemorat, vers. 17-19.

Sexto, Propheta jam convertit orationem ad prius quibus liberationem predictat, et ad discessum, ne cum gentilibus pereant, ex Babyloniam adhortatur, divinamque providentiam indicatis ex antiqua historia exemplis demonstrat, 20-22.

2. DE CIVITATE ENIM SANCTA VOCATI SUNT. — A sancta Jerusalem vocati sunt cives Hierosolymani, cives civitatis Dei, qui a Deo Israels sustentantur, quasi vires et domestici ejus. Huc allusus S. Paulus, Ephes. ii, 19: « Vos etsi cives sanctorum et domestici Dei. » Judei enim a saurbe, Ecclesia et templo vocati sunt populi.

populus fidelis et sanctus. Unde putabant se ob Dei presidium et tutelam, armis Chaldeorum et Romanorum esse inexpugnabiles, ex eo quod ait Isaías, cap. LXII, 6: « Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes; et ex eo quod promittit Deus per David regem, Psal. CXXIV, 1: « Non commovetibit in aeternum, qui habitat in Jerusalem. Montes in circuitu ejus: et Dominus in circuitu populi sui. » Vocabunt ergo se cives Jerusaleni, sive Salem, id est pacis, a qua urbs nomen sumperat, et in qua regnaverunt Salomon pacificus, id est secundus, potens et opulentus rex, q. d. Habitantes in Salem, id est in pace, in urbe cui Deus pacem et prospera omnia promisit: innatum super Deum Israel, quasi ejus proprius et peculiaris populus; ergo non est quod timeamus hostem, vel excidium. Verum hinc nomina vestra, o Judei, sine re cassa et inania sunt. Vita enim vestra nominibus hisc indigna non respondet: « Noli, ait Poeta, respicere ad fumos et nomina vana Calofum. Grande est Christianum esse, non dici, » ait S. Hieronymus, epist. ad Pandrum.

DOMINUS EXERCITUM NOMEN EJUS. — Hoc nomine valde gloriantur Judei, quod essent de domo potentissimi Dei, qui paratos habet exercitus Angelorum, hominum et omnium creaturarum. Recete, si in cultu ejus fidiles perfidissent.

3. PRIORA ET TUNC ANNUNTIATI. — q. d. « Priora, » que jam pridem venerunt, illa ex tunc, id est ab olim, predixi, et sicut predixeram, et operatus sum, ut repente, id est inopinato, pater rerum et naturae cursum acciderent, v. g. quod Abraham ex Sarau et sterili generare Isac, cuius semen foret ut astra colli; quod posteri ejus servirent in Agypto 400 annis, et post eos in summa rerum desperatione, liberarem eos, ut inde exirent in Chanaan, eamque occuparent, quod vos in meam rem publicam et regnum evheraret, etc. Huc ecce omnia predixi, ut evenerunt: ergo ex hoc colligit et credite, futurum pariter, quod iam predico, scilicet Chaldeos a Cyro et Persis superandos, vosque inde liberandos. Haec S. Hieronymus. Identiter repetit et ergo suam de futuris predictionem certo evenisse, quasi infallibile argumentum divinitatis et providentiae sue. Note et repente. Repentimus enim in Scriptura dicitur quod inopinato, aut rubor desperatus vel indispositis adversariis, etiam si diu ante predictum et promissum sit. Sic I Thessal. v, 2, dicitur quod « dies Domini, sic fur in nocte, » veniet. Cum enim dixerint patet, et securitas; tunc repentimus eis supervenient interitus. »

4. SCIVI ENIM QUA DURUS ES TU. — Tu durus nota! Judeorum indocilitatem; cervix ferrea inobedientiam, obstinationem et perversitatem; frons area impudentiam, q. d. Quia indociles estis, perverses et perfidae frontes, ac impudentes; hinc toties vobis in os regero, illudque verbo repentinae precedentium predictionum et beneficiorum, quae in vos confundi, ut per eam tandem vos

decoam, emolliam et pudefaciam, itaque tandem agnoscatis non idola, sed me haec prestitissima. Chaldeus vertit: Manifestum est coram me, quod sis rebellis, et durum sicut ferrum collum tuum, et frons tua fortis sicut as. De qua vide dicta Esrah, cap. III, 7, et cap. II, 4.

6. QUE AUDISTI, VIDE OMNIA: VOS AUTEM, NUM (id est nomine) hoc enim est Hebreia נַחֲלָה annunciasti? — Ita legendum interrogative cum Romanis. Loquitur de populo utpote multo, nomine in plurimi, nunc in singulari, q. d. Videlis esse completa, que audistis a me. Vos enim ipsi quotidie an annuntiatis et commemoratis, tum celebratis festa in eorum memoriam instituta, v. g. festum Pasche, in memoriam liberationis ex Agypto, dumque canitis psalmos; hi enim semper praeterita beneficia vobis inculcauit. Haec Forerius, Adamus, Vatablus et Sanchez.

Venerum S. Hieronymus, Haymo et Dionysius legentes sine interrogatione, et non pro nomine, explicant, q. d. Vos videlis impleta esse, que predixi, quaque audistis, sed non annuntiasti ea posteriori, non divulgasti ea, ad meam gloriam, ut filii vestri et posteri inde cognoscerent me esse verissimum propheta Iohannes, et consequenter verum Deum.

AUDITA FECI TIBI NOVA EX TUNC (videtur legendum ex nomine) sic enim habent Hebreia, Septuaginta, Chaldeus, Forerius, Vatablus et alii; unde et S. Hieronymus sic explicat, q. d. Non adduco vetera, ut fidem astrum, sed nova que contra Babylonios facturus sum annuntio) QUA CONSERVATA (id est reservata, recordata) SUNT — apud me.

7. ET 8. NUNC CREATURA SUNT (id est nunc a me decreta sunt, q. d. Nunc a me late sunt sententia de Babylonio excidio, cum nunc illud per Isaiam edico et predico; ita Vatablus); ET ANTE DIENI (quo scilicet eveniet hoc ejus excludit, non putes me prophetare de preteritis), ET NON AUDISTI, etc. (q. d. Hec tibi predicio, cum nihil de iis scias, nihil unquam de iis audieris, vel ab idolis, vel ab aliis, cum) NEQUE EX TUNC APERTA EST AURIS TUA, — id est, cum ad aures tuas nulli hujus rei fama ait notabiliter perveniat, ne quidem « ex tunc » id est ab olim. Identiter inculcat hanc futurorum praescientiam et predicationem, ne Judei ituri in Babylonem, diis Babyloniorum suum captivitatem, et ea ex liberatione attribuant, non Deo suo. Aperte enim aures Hebreis est, revelare et indicare quid aliquid, sive facere ut aliquis quid audiat vel intelligat. Ignoramus enim et non audiens, videtur clausas vel obstructas habere aures, quas quasi aperit qui eas audire et cognoscere facit.

SCIO ENIM QUA PREVARICANS PREVARICABERIS, — q. d. Hec signa divinitatis meae toties tibi inculco, quia scio quod prevaricaberis, id est deficies, eris transfuga et apostata; trans fugies enim more tuo a me ad idola.

ET TRANSGRESSOREM EX UTERO VOCAT TE, — q. d. Ab ipso tui ortu et conceptu, videlicet, cum te

Iacobiam meam formarem et quasi parturirem in Sina, dando tibi legem per Mosen, transgressor fuisti, ut merito a transgressor ex utero a me vocari possis. In Sina enim conflasti et adorasti vitulum aureum. Hoc est quod ei S. Stephanus reprobat, Acto. VII, 51: « Vos semper Spiritum Sancto resistitis, sicut patres vestri, ita et vos. »

2. PROPTER NOMEN MEUM. — Est prolepsis sive occupatio: occurrit enim tacita objectioni, q. d. Dicatis mihi: Si nosti nos fore tam impios, instabiles, ingratios et transgressores, quid tam amice de nobis nostraque e Babylone liberatione laboras? quid tam studiose hoc predicas et inculcas? Respondebit Deus: Ego hoc facio non propter vos, vestrae merita, sed a propero nomine meum, ne scilicet Gentes illud blasphement, si videant meum populum in captivitate derelinqueret.

LONGE FACIAS (hebreia יְמִינָךְ ariach, id est prolongabo, elongabo, longe faciam, id est aferam, amovebo) PROLEPSIS MEUM. — Alter Forerius et Vatablus: Prolongabo, aiunt, id est differam vindictam in longum tempus, donec sollicit illi implent mensuram peccatorum surorum, quod faciat, dum occident Christum. Quare tunc plene omnia eorum scelerata punitam, eosque exciscam.

ET LAUDE MEA INFRENABO TE, NE INTEREAS. — Ita Romana, et passim omnia Biblia, licet Arias legi velit passim infrenabot, ut dicat idem eum eo quod processit, q. d. « Laude, » id est proper laudem et gloriam meam, ego Deus infrenabor, et cohibeo furem meum, ne te disperdatur. Unde Vatablus vertit, Propter nomen meum differam frenum meum, et proper laudem meam frenum injiciam, tui causa, ne te omnino exciscam.

Venerum legendum est active, « infrenabo te. » Quod primo, sic explicit S. Thomas et Haymo, q. d. Cum in Babylone in Judeam redieris, frenum legis et religionis meae tibi injiciam, cogamque te ad mei cultum, ut in templo more solito me laudes per psalmos, preces, sacrificia sacrae ceremonias, ne ad cultum et laudem idolorum dilabaris.

Secundo, simplicius et significantius magis que genere, laus haec, qua Deus infrenavit Judeos, fuit Dei in ipsis indulgentia et misericordia, sive ipsa Dei in eos beneficia. Nihil enim principem, et magis Deum, sua commendat, et hunc dilectum facit, atque clementia et benevolentia, quae regum et principum propria est virtus; queque subditos frenat, et cogit eos amare, eisque obsequi. Porro haec Dei laus sive frenum, puta beneficia, duplex fuit. Prior fuit tribulatio, scilicet captivitas Babylonica. Haec enim quasi freno Deus populam in scelera et interitum ruentem infrenavit, et ab idolatria aliquis sacerdotibus pariter, ac ab interitu retraxit, et ad se revocavit. Unde S. Hieronymus: « Infrenabo, » ait, te, ut vel invias quasi jumentum, me dominum tuum sequearis; « haec ergo captivitas fuit ingens Dei beneficium. Unde disces tribulationes esse magna

Dei dona, ac proficiens ex animo Dei beneficium, volente, scilicet, luxum et lasciviam nostram edomare, frenare et rescare. Tribulatio ergo est laus Dei, ac proinde in ea cum Job, Tobias et Martyribus non murmurare, sed Deum laudare, eique gratias agere debemus. Ex adverso, faci irati evidet, signum est, cum alien laxat habemas, simique eum sequi concipiscentias suas, ut quasi equus lascivias sine freno in extitum ruat. Ita Haymo, Adamus, Dionysius et Sanchez. Posterior Dei laus fuit beneficium liberationis Judeorum et Babylone; de eo enim processit: « Proper nomen meum longe faciam faram meum; » perinde ac de priori, puta de ipsa captivitate, sequitur: « Ecce excoxi te, sed non quasi argutum, elegi te in camino pauperum. » Hic enim sententia: « Laude mea infrenabo te, » cum inter has duas sit media, ad utramque pertinet, et utramque complectitur. Sensus ergo est, q. d. O popule mihi! dure cervicias es, et transgressor ab utero: frenum ergo tibi injiciam, ne quasi effrenis et furiosus te precipites, et interfex: frenum hoc erit huius mea, puta regia mea beneficentia, minirum paterna castigatio, scilicet captivitas Babylonica, sed brevis et abbreviata, breveque laxanda a Deo; haec ergo captivitas non fuit ira aut furor meus, sed laus, amor et favor meus erga te: poteram enim te in ea perpetuare, disperdere et funditus delere, ut merebaris: warum ob beneficium et clementiam meam laudem nobis, immo vero ne in ea interires, post modicum tempus te ex ea liberassem, indeque te quasi equum jam calcar afflictions dominum in patriam reduxi, ut deinceps ductum freni mei, id est me voluntatis, perpetuo sequi, meque laude disceres, dum vides tantam meam erga te dilectionem, curam et benignitatem: que summa mea est laus. Ille

Tertio, ex Hebreo pte vertit Forerius: Laudem meam obsignabo tibi, ne escindaris, q. d. Cum nihil ex te habeas, quo possis provocare misericordiam meam, ego laudem meam, quasi pallium meum inducam super te, teque ea quasi signo et charactere meo obsignabo, ut apparet mihi quasi materia, rata et causa laudis meae, itaque haec laus mea pro te intercedat, teque semper comitem, tegat et protegat, immo te speciosum et amabilem in oculis meis reddat, eosque ita feriat, ut si te delere velim, non possum, sed protinus me minorum laudem meam pariter interfringam; cum enim te aspicio, laudem meam aspicio. Hinc

Quarto, Septuaginta verbum: Gloriosa mea inducam super te. Gloriosa, hoc est glorirosam liberationem e Babylone, ait S. Cyrilus, qui addit: « Dei gloria est posse omnibus sine labore dominari, servare et misereri. »

Allorica Leo Castrinus, q. d. « Laude mea, » etc., hoc est, tot signa et miracula glorirosa edam per Christum et Apostolos, ut frenum injiciam vestrae infidelitati et blasphemis et Judei, atque

multos e vobis ad Christi fidem convertam, et salvem.

Tropologice S. Bernardus, serm. II in Cantic., q. d. « Ne nimis peccatorum tristitia cum Cain desperes, et quasi equus effrenis in praecepis ruas, freno te inhibebo indulgentia mea, et meis laudibus erigam, respirabisque in bonis meis, qui de tuis confundenter malis, dum me sane benignorem quam te culpabiliorum invenies. »

Ita laude Dei infernatus fuit religiosus illius S. Dominicus discipulus Vincentius, vir singularis doctrinae, humilitatis, abnegationis sui, et amoris Dei, mire B. Virginis devotus, ut nunquam concionaret, quin aliquid semper in eius laudem diceret, qui cum in morbum, indeque in gravem et longam melanocholiam incidisset, sub finem vite, visa B. Virgine, copit in Spiritu exultare et jubilare : cunctus socius ejus Matutinum et Laudes recitat, pervenissetque ad finem, diceretque ultimum versiculum ultimi psalmi : « Omnis spiritus laudet Dominum ; ipse ager et agonizans, jussit socium sibi, et multoties iterando ac jubilando : « Omnis spiritus laudet Dominum, spiritum emit in celis perpetuo laudaturum Dominum : uti refert Ferdinandus Castiglioni, Historia Ordinis S. Dominici, part. I, lib. I, cap. lxi.

10. ECCE EXCOXI TE, SED NON QUASI ARGENTUM, ELEGIT TE IN CAMINO PAUPERTATIS. — Clare ex Hebreo vertunt Forerius et Vatabulus, ecce confusi, usi, vel excoxi te, non in argenti (fornace), elegit te in fornace tropis et afflictions, q. d. Excoxi te non sicut argentinus in fornace ardentina excoxit argentum, ut ignis ab eo separet omne stannum, plumbum et scoriam, ut purum putum remaneat argentum (1). Si enim sic excoxiisse te, utique consumpsimur te, cum non nisi peccatorum sis scoria (hoc est enim quod dixit cap. I, 22 : « Argentum tuum versus est in scoriam »), sed leniori camino et purgatorio te purificaveri, scilicet paupertate, servitute et errunis in Babylonem ; itaque effeci ut tu mores corrigeres, teque rursum ex scoria per gratiam meam efficeres argentum, id est fidelem, justum et pius ; unde sic purgatum « in camino paupertatis elegit te » : sicut in fornace separata scoria, ab argenteo seligitur et colligitur purum argentum. Ita S. Cyrilus et Procopius. Simili metaphorae confitatoris, eaque illustris, utitur Jeremias, cap. vi, 27. Vide ibi dicta.

Mystica Forerius : Argentum, ait, est Evangelium et eloquia Dei, juxta illud Psal. xi, 7 : « Elo-

(1) Dicit igitur Jova, se populum penis emendasse, quemadmodum metalla vi ignis a scoria purgantur. Sed addit, ut non cum argento, vel sicut argento, id est non ea ignis vi, quales necessaria ad argenteum excoquendum et purgandum. Docent enim rurum metallorum perit, aurum esse molitoris natura ad fusuram, ac magis invictum esse ignibus, contra argenteum difficultius, ac magis invictum esse ignibus, observante Salmasio ad Solinum, cap. lxxii. (Rosenmuller.)

qua Domini, elo quia casta : argentum igne exanimatum, probatum terra, purgatum septuplum, q. d. Excoxi te per paupertatem, non vero per Evangelium Christi : illam enim purgationem plenam reservo temporis feliciori, quod erit in lega gratiae.

Septuaginta vertunt, ecce vendidi te non propter argentum, eru te de fornace paupertatis, q. d. Tradidi te Chaldeis, indeque rursum liberavi, non quarens inde meum (nei enim a Babylonis, nec a te argenteum accepisti), sed querens tuum bonum, scilicet tuam expiationem et purgationem, ut te pristino nitor fidei et religionis, pureque conscientie restituere.

11. UT NON BLASTHEMER, — a Gentibus discentibus : Deus hebreorum est impotens, vel infidelis et crudelis, utpote qui sini populum suum ab hostiis opprimi : di nostri ipsu sum fortiores et faventes. Sicut Turec, tot victorys contra Christianos politi, blasphemant, dicuntque Mahometum potentiorum esse Christo.

GLORIAM MEAM ALTERI NON DABO. — Non patiar ut idola me potentiora videantur, quasi ipsa tradiderint populum meum Chaldeis, cum ego ipso id fecerim. Exscindenda enim Chaldeos, et Iudeos liberando, ostendam me Chaldeorum aequum ac Judeorum esse Deum ac Dominum, meque Hebreos ad tempus eis tradidisse, ut castigarentur, ac deinde majora gloria liberarem eos. Ita S. Cyrilus, S. Thomas et alii.

ISRAEL, QUEM EGO VOCO. — Primo, Forerius, quem voco, id est quem familiarem et domesticum habeo, utpote cuius nomen semper in ore habeo, ut ejus oblivisci nequeam.

Secundo, Haymo et Hugo, quem voco, scilicet ad penitentiam, aut potius, ut S. Hieronymus et S. Cyrilus, ad peculiares mei cultum, ad meam Ecclesiam, gratiam et salutem.

Tertio, optimus Hebreum נָצְרָא mecorum vertunt Symmachus, Aquila, Vatalinus et alii, vocatus mens, vel vocata mi, q. d. Quem ego Israelem voco, cui ergo nomen Israelis indidi.

Obicit Israeli nomen suum, ut ex eo cognoscatur Dei esse, et Deum, non idola colere debere. Hoc est enim argumentum Dei : Iulianum colere debes et adorare ut Deum, a quo pater tuus Jacob, sive Israel nomen accepit, quemque nomine suo circumferit et prefert : atque ego sun qui eum vocavi Israel, id est domininantem Deo, unde me semper in nomine suo circumferit, quique ab eo te vocavi et vovo Israel ; ergo ego sum Deus tuus, tibi amandus et colendus, q. d. Vis scire Deum tuum, inspic tuum tuique patris nomen. Nam ut ego El, id est Deus, sic tu vocaris Israel, id est prevalens Deo. Sicut enim a Cesare milites votati sunt Cesariani ; a Pompeio, Pompeiani : sic ab El vocatus est Israel, auctor ac a Christo Christianus. Ita Sanchez. Videtur enim hic idem dicere cum eo quod dixit vers. 1 : « Audite haec, domus Jacob, qui vocamini nomine Israel. »

Ecce adde quartu, Deus nuncupat Israel vocatum suum, id est servum suum. Sic enim nobiles a rege evocantur ad obsequia, tum domes-
tca, tum publica, presertim bellica, ut in eis
legi et regno serviant (unde et Hispani gloriantur,
quod sint creados vel Regi, id est servi vocati et
evocati a Rege) : ita Deus Israelem evocaverat ad
sui obsequium et cultum. Huc alludit S. Paulus,
cum tam se quam fideles vocat vocatos, sive vo-
catus Dei : « Paulus, inquit, servus Jesu Christi,
vocatus Apostolus, etc. In quibus estis et vos vo-
catis Jesus Christi. » Rom. cap. i, 1 et 6 ; Israel enim
ejusque vocatio typus fuit S. Pauli et fidem, eo-
rumque vocations.

Ego ipse, ego primus, et ego novissimus, — q. d.
Ego fui ante colum et terram, ante mundum et
Angulos. Ego fui ab aeterno, et ero in aeternum;
sum possessor et dominus aeternitatis. Secundo,
q. d. Ego sum omnium rerum principium et finis,
ex quo omnia, et in quae omnia. Ita Forerius.
Natal Sanchez in tripla repetitione videtur ego innui
mysterium SS. Trinitatis.

13. DEXTERA MEA MENSA EST COELOS (1). — Pro-
pria hebreorum est ἡ δεξιά της προπέλα, quod verbi
potest secundo, dextera mea poma mensa est celos, q. d.
Tantus ego sum, ut celorum vestitatum pal-
mo metat et comprehendam, Ita Vatabulus. Tertio,
verbi potest, dextera mea palmo explanavit, expli-
cat et distendit celos. Ita Forerius. Quarto, dextera
mea formavit celos, dextera mea celos in-
tendit, formavit, spiegavit, figuravit et decoravit confor-
mat. Vide dicta Tarea, ut, 20.

Ego vocato eos (celos cum suis stellis, ac ter-
ram, et stabunt similes, — q. d. Si ego eos vocem,
et os ad meam vocem sistent sa, sic ministri ad
vocem principis accurrunt, sicutque se, justa
accepti, et proficiunt executari. Id patuit sub
Iesse, quando sol, luna coelestis stetuerunt, Iesse
cap. xi, vers. 13 ; et sub Ezzechia, quando cursus
relaxerunt et retrogressi sunt, Isaiae cap. xxxviii,
vers. 8.

14. CONGREGAMINI OMNES VOS (o Israelite) ET AU-
DITE: QVIS DE US (dicit Genitium, quos toles hie
nomini et confutavi) : posset quoque veri, quis
astrologorum, ex eis, scilicet celis et astris, di-
vinatio : agit enim contra astrologos ep. pre-
ced. vers. 12) ANNENTIANT HÆC. — quia ego prodi-
cio de Cyro et Babylonis excidio? de vestra cap-
itulo, quod in eis vobis ero dux et rex?

DONAVIT DILEXIT EUM, — Cyrus de quo cap.
lxx, cap. xlvi et sequentibus hecque passi-
vit, quique hoc Chaldeorum excidium, de quo
continuo loquor, peragat. Ita S. Hieronymus, Cy-
rilus et Illebas. Cyrus Deus dilexit, qui elegit
eum sua vindicta administrum. Addit Forerius
Cyrus vere et proprie fuisse dilectum a Deo,

(1) Mirum quod solis suam potentiam qua terram ca-
lesque creavit, commemorat. Certe cum incredulis res ei-
erit, quorum bona pars idola colebat, et dix gentium
Trinitatem, scilicet Filium, qui missus est a
Patre et Spiritu eius, puta a Spiritu Sancto, nimirum
quis homo est, ad hominum redemtionem

quia ejus cultos extitit, I Esdra i. Quod quomo-
do verus sit dix superius.

FACIT VOLUNTATEM SCAM IN BABYLONI; (potest ex
Hebreo veri : Facit (Cyrus) voluntatem ejus (Dei)
in Babylone, et BRACHIUM (potentiam potentemque
vindictam) EIUS IN CHALDEIS. — Verum vertendo,
voluntatem suam, hic triplex est sensus.

Primus, de Cyro, q. d. Cyrus faciet in Baby-
loni voluntatem suam, id est quidquid ei libue-
rit, et brachium suum in Chaldeos exercet. Ita
Forerius.

Secundus, de Deo : faciet Deus Cyrum in Baby-
loni vastanda voluntatem suam, et faciet eum
vindictam suam contra Chaldeos. Ita Sanchez,
Sed quod dure Cyrus vocatur voluntas Dei, hinc
Tertius, planissime exponas, q. d. Deus per Cy-
rus faciet voluntatem et vindictam suam in Ba-
bylone, et brachium suum, id est validam plan-
gam, in Chaldeis.

Allégorie, Cyrus est Christus, quem Pater di-
xit, qui fecit omnem voluntatem Patris, quique
in Babylone, id est confusione huic mundi,
subvertit Chaldeos, id est demones, at S. Hiero-
nymus. Christi etiam « directa est via », quia
Pater per omnia ardua et dura eum fortiter et
feliciter direxit et deduxit, multo magis quam
mitem.

16. NON A PRINCIPIO IN ABSCONDITO LOCUTUS
SUM, — q. d. Ex quo copi prophetare de excidio
Babylonis, non in angulis ambigue et perplexo,
sed publice, clare et aperite de eo locutus sum.

EX TEMPORE ANTEQUAM FERRET, — antequam sol-
licit Babylon evertetur, ego Isaias ibi eram
spiritu praesens, videbamque et contemplabar
rei gerendae seriem, modum et ordinem.

Incepit ergo R. Salomon et R. Thaumaturgus apud
Galatinum, lib. II, cap. iii, id est tempore antequam
ficeret, ibi erant, sic interpretantur, q. d. Ego Isaias,
omnesque Prophete, quondam animam simul for-
mis et astitimus in monte Sina, cum dancur
ibi lex Nost, tuncque ibidem nostrar prophetas
accipimus. Inde enim sequitur animas corum
dum fuisse ante corpora : qui est error Origenis
et Pythagororum.

ET NUNCA DOMINUS DEUS MISIT ME, ET SPIRITU
SUS, — ut que ante de Cyro et Babylonie mali re-
velaverat, ex nunc edicere et proloqueretur. Sunt
enim haec verba, non Cyri, ut voluit aliquis apud
Procopium ; sed Isaias, qui missus est tanquam
Propheta et preevo, a Deo et spiritu Dei, ad hanc
vaticinandum. Ita S. Hieronymus, Chaldeos, Va-
tablus, Forerius, Sanchez et alii.

Unde mystice S. Hieronymus, Cyrillus, Pro-
copius, Haymo, Hugo, S. Thomas, hoc atque S. Ba-
silius, Eusebius, Origenes, Augustinus, Chrysostomus,
Nysenus, quos citat Leo Castrus, item
Galatinus, lib. II, cap. iii, docent hic significare
SS. Trinitatem, scilicet Filium, qui missus est a
Patre et Spiritu eius, puta a Spiritu Sancto, nimirum
quis homo est, ad hominum redemtionem

Nam quia Deus est, et Verbum Patris, ut in solo Patre procedit, ita et ab eo solo nulli potest, uti docent D. Thomas et Scholasitici, i. p. Quast. XXXIV, art. 8. Et S. Anselmus, lib. De Processione Spiritus Sancti, ait: « Si autem dicunt, quia Spiritus Sanctus mittit eum Filium, sicut idempice dicit per Prophetam: Et nunc Dominus, etc., hoc secundum hominem, quoniam cerebat, intelligendum est, quia Patris et Spiritus Sancti una voluntate et dispositione mundum redempturum, mundum do apparet. »

Hunc sensum Galatinus et alii volant esse litteralem; sed ex dictis patet esse allegoricum: Isaías enim hic fuit typus et allegoria Christi.

Rursum ex hunc sensu mystico, probat Paschalis, lib. De Spiritu Sancto, cap. vii, Spiritum Sanctum subistere, et habere in SS. Trinitate hypostasin; at enim: « Alter ergo in persona est Dominus Pater, alter Spiritus Dei Patris, itaque dum a Patre et Spiritu Sancto destinari Filius legitur, sub trium nomine personarum, Spiritus Sanctus a semipotenti (id est per seipsum) subistere, evidenter aperitur. » Rursum, quod ait, *miserit*, non *misererit*, significat unitatem essentiae divine in SS. Trinitate.

47. *DOCENS TE UTILE*, — non enriosa, non vania, non ridicula, non pomposa, et plausum captans; sed quae salutis tue presenti et aeterno proficiant. Notent hoc, et inlustrant concessionarios, si precones, non vanitatis, sed Dei esse volunt.

GOVERNANS TE IN VIA, QUA AMBULAS. — « Gubernans, » non despicere quasi jumentum, sed portionem, quasi hominem et cibam suum, per consilium, imperium et directionem; cui tamen tu, unctione liber, relaturi et resistere possis Ita gubernavit Israhel in deserti per 40 annos, deducitque in Chanaan. Ita gubernavit Davidem: « Dominus, inquit, regit me (sic ut pastor ovem), et nihil mihi doerit, » etc., *Psalm. LXIX*, 2. O felices quos Deus gubernat, quique dictum dei sequuntur, sequit a eo per omnia regi simunt! Hic labi non possunt; reguntur enim a sapientissimo et potentissimo gubernatore.

Ubi nota: *Samisimum et utilissimum* consilium, inquit ac medium, pertinendu: ad portum salutis est, si quis Deum assidue ore: « Domine, rege me quasi pedagogus puerum, qui nescit introitum et exitum suum, qua incedens debeat: deinceps me per illas vias, status, officia, socios, etc., in quibus prevides me non habitabrum peccati et lapsus scandalum, sed recto et certi itinere me perrecturum et perventurum ad vitam eternam; » sive: « Domine, da mihi semper et ubique gratiam congruam; haec enim erit effica, et efficaciter ad finem salutemque me perducet. » Hoc oramus singulis pene *Psalm. cxviii* versiculis, quem per partes, ad Primam, Tertiam, Sextam et Nonam recitamus: « Ultimam dirigantur via mea ad custodiendas justificationes tuas!

Benedictus es, Domine, doce me justificationes tuas. Viam iniurias amove a me, et de lege tua misere mei. Fiat eorū meū innumeraul in justificationibus tuis, ut non confundar, etc. Hoc est enim omnis homo. »

18. *UTINAM ATTENDISSE MANDATA MEA!* FACTA FUSET SICUT FLUMEN PAX TUA. — Pax Hebreis est non tantum quies, sed et prosperitas, rerumque omnium copia et affluentia. Unde comparatur hic fluvio perenni, qui nonnunquam aescit, sed semper aliis et alias aquas afferit et afflit. Adiunt Cyrilus et Procopius, *pacem* hinc comparari torrentibus et fluetibus, qui ita violenti sunt, ut nihil eis possit resistere, quin etiam montes et rupe defingant et sternant, q. d. Ita tu, o Israel! esses Assyrus, Chaldei, aliisque hostibus non tantum inexpugnabilis, sed et terribilis, victorie et calcator, si Dei legibus obediens.

ET JUSTITIA TUA SICUT GURGITIS MARIS. — *Justitia* metonymice vocatur premium justitiae, puta pax ian dicta: sicut ex adverso iniurias sepe vocatur pax iniurias. Sic ait Jacob: « Respondet mihi cras justitia mea, » id est premium justitiae mei, *Genes. cap. xxx*, 33. Sic Samuel ait, *Ilegum*, cap. xii, vers. 7: « State, ut iudicio contendam adversum vos coram Domino, de omnibus misericordiis (beneficiis) Domini (hebreo, de *justitiae Domini*). » Si *Daniel*, cap. iv, 24: « Peccata tua eleemosynis redime, et iniurias tuas misericordias (hebreo, *justitiae*) pauperum. » Justos enim et sanctos maxime deget misericordia, adeoque hec eorum genuina est virtus et noia.

Secondo, *« justitia »* proprie accipi potest quasi pacis comes et effectus. Nam in pace vige justitia, que tempore belli sepe exsultat. Respicit quoque ad Christum, qui justidam aque ac pacem attulit orbui.

Tertio, Salmeron, tom. IX, tract. 54: *Justitia, inquit, similis est mari, pax fluvio; quia, sicut flumina oririuntur ex mari, Eccles. cap. 1, 7, ita pax oritur ex justitia, iuxta illud Isaiae cap. XXXI: « Et erit opus justitiae pax, et cultus justitiae silentium. »*

49. ET FUSET QUASI ARENA SEMEN TUUM, — uti

promiserunt Abraham patri tuo, *Genes. cap. xxi*,

17, et Davidi, dicens, *Psalm. LXXX*, 14: « Israel,

si in viis meis ambulasset, pro nihilo forsitan

inimicos eorum humiliasset, » inimici ei adulterant, perpetuo vivent, « cibarent eum adipe frumenti, » etc. Ita Forerius.

ET NON FUSET ATTRITUM NOME EJUS, — scilicet Israhelis. Gente enim atrita, nomen quoque, et fuma, « quae ac regnum gentium afteritur. » Sic regnum Iuda et Israhel in Babylonie fuit attritum et quasi interiit. Sic Judei omnes apud Gentiles viles, ignobiles, immo probrum fuerunt, ut etiamnam sun apud Christianos. Hinc illud: « Verum est; credat Judeus Apella: verpe, *etc.*

mili per Anchialum. » Et Juvenalis, *Satyr. 2:*

Delbra locantur
Judeis, quorum coquibus feruntque supplex.

Et Martialis, lib. XII, epigram. 57, Judeos a pueris mendicare solitos tradit:

A matre doctis nec rogare Judaeus,
Nec sulphure lipas instill meritis.

Sic videamus eos hic Romae sulphurata et seruta vende, easque cum fracto vitro permulari.

20. EGREDIMINI DE BABYLONE. — Ad litteram, ait S. Cyrilus et Procopius, horatur Prophetae Judeos in Babylonie captivos et attritos, ut ex infidei et impia, eaque ac tyrannica Babylonie ejusque vitis relicti, in Judeam, ad Dei templum, culum et pietatem avitam redeant.

Allegorice, horatur *omnes*, ut e captivitate peccati, et e regno diaboli, non Cyro, sed Christus, egeriantur in statum gratiae, liberatis et adoptionis filiorum Dei. Nulla enim regio magis confusione plena est, quam peccati; nulli Chaldei filii Dei magis novent, quam peccata: hec est Babylon, hi sum Chaldei, unde suos iubet Dominus fugere. Vide cap. III, 11: « Recedite, exite inde. »

Unde tropologiche hec adaptat Apostolus fidibus, ad hoc, ne miseratione combini et commercio cum infidelibus et impio, *Il Cor. cap. vi*, 17. Sequuntur enim tam lista et fausta sunt, ut magis per Christum, quam per Cyrom, ad incompleta sint. Hec Forerius: « Quodlibet, ait, in Prophetis has denunciations, exultations et ovationes, ad omnes Gentes, et ad extrema terra logo, toties Prophetas redemptiones universales (per Christum) mentionem facere non dubito. » Ita omnia spectant, non unum tantum, exinde vilenique Judeorum genitum.

21. NON SISTERUNT IN DESERTO. — Reficit beneficia Iudeis in deserto, sub Moysi praetexta, *Erod. cap. xvii*, 6, et sub iis, figurate per prov. *Amos* et per hyperboleum significat Deum similem eum et providentiam prestatissime Iudeis, babione redemptibus, videbiet curasse tum per se, tum per Cyri et Danii edictum, *I Esdra. cap. vi*, 8, ne quid in ea famam stituum levandam, aut aliis necessariis, deesset, q. d. ait (Cyrillus): Celebrate Deum, o Judei, ab oxislio r-aces! qui, ut olim vos redicunt ex *Egypto*, per desertum insolentes doxit, « e celo manna quotidie pavit, et petra aquam dedit: ita nuna ex Babylonie vos liberavit, et per desertum deduxit, cibumque et potum dedit, salvosque in patriam revexit, ut ibi in pace habaretis, quam in Chaldea non habebatis; nam: « Non est pax impius, dicit Dominus. »

Mystice, multo magis Christus redemit nos, et per desertum bujus vite in celum ducit datque manna Eucharistie, atque aquas de petra. Nam « latus ejus » lancea vulneratum / apertum, « aqua fluxit et sanguine, baptismum nobis et martyrium dedicans, » ait S. Hieronymus.

22. NON EST PAX IMPIS, DICIT DOMINUS. — Quia impii sequuntur suas cupiditates, que mille bella et in ipsa anima et in rebus publicis generant, atque justo Dei iudicio, cum seminanti iniurias, metunt dolores. Unde cap. *Lyn*, vers. ultim., Septuaginta vertunt: *Non est quidam impius, ait Dominus. Quorsus hoc dicit Propheta? quid haec ad prescedentia? Respondeo primo, respicit ad vers. 18: « Utinam attendisses mandata mea! facta fuisset sicut flumen pax tua. » Illuc enim hic dicit causam, per antithesis; quia « non est pax impis, » omniaque eis in malum cequantur. Hec est ergo sors improborum, quam opponit sorti proborum. Ita Forerius.*

Secondo, respicit ad vers. 20: « Egredimini de Babylone, fugite a Chaldeis. » Quare? « Quia non est pax impis. » Vere Horatius, lib. II, ode 16:

Patris quis exsul
Se quoque fugit?
Scandit aratas vittosa nave
Curat nec turmas equitum relinquat
Ostior cervis, et agente nimbo
Octor Euro.

Tertio, taxat Judeos carnales, abjectos et impios, qui vel idolis et vitiis, vel pace et opibus Babylonis delectati in ea sedem figure, nee in patriam, data a Cyro potestate, redire voluerant. Hisce predicit eos non habitueros veram pacem in Babylonie. Porro iusti ibi remansisse iusti ex *Esdra*, cap. II, cum numerum exiguum, et panis nomine redemptum describit, dicique, cap. I, vers. 8, eos solum reddisse quorum deus teligerat cor et spiritum. Imo, multi Hebrei docent neminem ex iis, qui cum Sedecia capiti sunt, in patriam redisse, uti refert S. Hieronymus in *Ezech. xi*, 47. Ita Sanchez.

Denique mystice, inquit Forerius, haec verba sunt Prophetae dolentes et indignantes, ex eo quoq; pressagines frustra Christum vocabulum Israelitas, ut ex Babylonie peccati ad se in Jerusalem, id est Ecclesiam, redirent; cum enim vocantes erant despiciunt, ut sit correctio, q. d. Quid moror? Quid eos e diaboli regno evoco? Quid saxa alloquer? Improbis sunt et obstinati in Judaismo ac vitiis, ideoque indigni pace ac felicitate, que illis offeruntur. Quocirca Christus ad Gentes transiens, et se convertens, ait cap. sequenti: « Audite, insule, et attendite, populi de longe. »